

Knihovník a právo : nejdůležitější informace o právech pracovníků knihoven

HOWORKA, Bolesław. Bibliotekarz i prawo. Podstawowe informacje o prawie dla pracowników bibliotek. Warszawa : Wydawnictwo SBP, 2010. 234 s. ISSN 0208-4333.

Autor publikace, přední polský odborník na knihovnickou legislativu a autorské právo, prof. B. Howorka, dlouholetý ředitel (nyní emeritní ředitel) Knihovny lékařské akademie v Poznani a zkušený právní znalec, vytvořil zajímavé a přínosné souborné dílo věnované jak právu a jeho uplatnění v činnosti knihovníků v Polsku, tak právním normám právně regulujícím funkci tamních veřejných knihoven. Na základě svých znalostí i zkušeností zvolil správný přístup k této problematice a nabídl kolegům z polských knihoven potřebné nástroje i postupy, které jim usnadní jejich působnost v moderních současných veřejných knihovnách v Polsku.

Již v úvodu této knihy se Howorka věnuje analýze otázek právní problematiky a seznamuje čtenáře s tématem, potřebami i znalostmi velmi důležitými pro knihovníky, které by měl znát každý odborný pracovník tamních knihoven. Zároveň seznamuje čtenáře knihy s definicí knihovnické legislativy od Tadeusza Zarzebskiego.¹

Knihovnická legislativa zahrnuje oblast norem týkajících se knihoven – samotných organizací i funkce knihoven zřízených vládou a podléhajících vládní administrativě. Tyto normy vznikají v procesu funkce samotného státu, který rovněž zabezpečuje jejich uspořádání i dodržování.

V dalších částech knihy je pozornost věnována různým právním normám, jejich významu, typu, funkčnosti, historii vzniku, autor se zabývá též zdroji práva (definuje pojem právní zdroj, ústava, mezinárodní smlouvy, zákony aj.). V části, která je věnovaná teorii práva, seznamuje autor čtenáře s pojetím práva, s druhy právních norem a se strukturou právních disciplín (ústavní právo, administrativní právo, finanční právo, trestní právo hmotné a procesní, právo občanské, pracovní právo, rodinné právo).

Z praktického hlediska je důležitá čtvrtá kapitola. Ta obeznamuje čtenáře s právními předpisy, které stanovují povinnosti a právní zodpovědnost knihovníků za jejich pracovní činnost. Především jde o materiální odpovědnost pracovníků za majetek knihovny. Knihovník nese finanční nebo materiální odpovědnost. Důležité a závazné je respektování předpisů o evidenci materiálu knihoven.

Pátá kapitola – Knihovnické zákony v knihovnách – se zaměřuje na knihovnickou legislativu, její historii, vznik a funkčnosti knihovnických zákonů, a také na úlohu knihovnických sdružení a spolků

Jednání o právní regulaci funkce knihoven v podobě zákonné normy probíhala v letech 1928, 1929, 1932 a 1939. Vláda již roku 1918, po vyhlášení samostatnosti Polska, vydala příslušné dekrety. První dekret spatřil světlo světa 31. prosince 1918 a následující 4. února 1919. Právě tato právní norma se zaměřila na zásady týkající knihoven různých typů, např. vojenských knihoven, školních, vědeckých aj. Na právním normativním základu byl 28. února 1928 založen i vznik polské Národní knihovny. V roce 1930 následovala zákonná právní norma, která stanovila zkoušky a jejich podmínky pro kandidáty na posty knihovníků I. a II. kategorie. Dále norma z 15. listopadu 1936 stanovila, že různé druhy knihoven mají právo bezúplatného získání knih pro fondy polských knihoven. Na příslušném právním základě byla též zřízena Slezská knihovna (viz norma z 11. března 1936).

Pro polské knihovny bylo tragickým historickým úsekem, poškozujícím především jejich fondy a funkci, období let 1939-1945, tedy doba 2. světové války.

18. listopadu 1946 vstupuje v platnost dekret o knihovnách, který se udržel až do

května roku 1968, tedy 22 let.

Důležitý je knihovnický zákon, který v podobě zákonné normy schválil Sejm (dolní komora polského Národního shromáždění) 9. května 1968. Tato norma je analyzována v samostatné kapitole publikace. Další knihovnický zákon nabyt platnosti až 27. června r. 1997. I tento zákon prošel následnou rozsáhlou novelizací v letech 1998, 2001 a 2002. Důležité je ustanovení, že knihovny poskytují své služby veřejnosti (uživatelům) bezplatně. Rovněž tato norma právně reguluje podstatu knihoven jako samostatné, organizační i funkční jednotky. Tento zákon měl velký význam pro modernizaci a uplatnění knihoven poskytujících veřejné služby z hlediska politických, společenských a sociálních změn, ke kterým v té době v Polsku došlo.

Krajská rada knihoven rovněž upozorňuje na úkoly knihoven různých typů, vysvětluje národní fondy knihoven. Této problematice se věnuje šestá kapitola s názvem Pracovníkům.

Zvláště důležitý a přínosný je soubor právních zákonných norem, které musí knihovníci dobře znát. Jde např. o zákon z 12. října 1991, týkající se organizování a plnění kulturních úkolů. Významné byly i zákony o vysokých školách, které zahrnují knihovny činné v rámci vysokých škol a univerzit. Další důležitou právní složku znalostí knihovníků představuje zákon o osvětovém systému ze 7. listopadu 1991, který byl novelizován r. 2004 pod č. 256. Stranou nelze nechat ani zákon o polské Akademii věd, zákon o jednotkách vědeckého rozvoje právně reguluje finančně-ekonomickou podstatu institucí, jejichž cílem je vědecký výzkum (jde o vědeckovýzkumné instituty). Rovněž se jedná o zákony o národním fondu archiválií, archivech a zákonných normách týkající se ochrany a péče o kulturní památky a muzea. Významný je i zákon o povinných výtiscích v knihovnách. Dále zákon o ochraně osobnosti, tiskové právo a také zákonná úprava ochrany osobních dat. Pro knihovny jsou rovněž významné právní normy, které regulují jejich služby provozované prostřednictvím elektronické pošty, internetu, týkající se teritoriální ochrany děl a také ochrany obecných objednávek.

Značnou pozornost autor věnuje autorskému právu a právům příbuzným autorskému právu (v Polsku používají termín práva příbuzná, nikoliv práva související s právem autorským). Jde o samostatný rozsáhlý komplex textu, který zaujímá přes dvacet stran a tvoří sedmou kapitolu. Text je podrobně zpracován, autor uplatnil své dlouholeté zkušenosti a vědomosti o autorském právu, příslušných zákonných normách a jejich uplatnění ve funkci knihoven poskytujících služby veřejnosti. Howorka na tomto právním tématu spolupracoval s kolegy profesory na Jagelonské univerzitě – Janušem Bártou a Richardem Markiewiczem. Čerpal také z dalšího zdroje – z díla odborníka a poradce na autorské právo Rafaela Golata². Upozorňuje také na historii autorského práva na území Polska od r. 1926, kdy byla přijata první zákonná norma tematicky zaměřená na autorské právo. Za politické éry socialistického polského státu r. 1952 vznikl nový autorský zákon. V textu je zdůrazněn důležitý bod v tomto vývoji autorského práva – schválení nového autorského zákona dne 4. února 1994. Následovaly novelizace této zákonné normy v podobě směrnic (např. Směrnice č. 2001/29 ES, Evropského parlamentu a Rady), které umožnily zapracování evropského práva a harmonizaci některých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v informační společnosti. Howorka se podrobně zaměřuje na důležité části autorského zákona jakožto předmětu právní ochrany – pojem dílo, autor, autorská práva (zvláště majetkové/materiální právo) aj. Sám autor napsal publikaci Právo autorské v profesi knihovníka [Warszawa : Vydavatelství SBP, 1997].

Důležitou součástí kapitoly je upozornění, co musí knihovníci vědět v souvislosti s využíváním licencí, dojde-li k nelegálnímu využití díla bez souhlasu autora. Zvláště v oblasti vlastního osobního obohacení (v nelegální podobě) viz čl. 23 autorského zákona. Znění tohoto článku zákona prošlo novelizací 1. května 2004. Samotným knihovnám, jejich činnosti a významu je věnována osmá kapitola. Ta se zaměřuje na práva nejen knihoven jako institucí a jejich pracovníků (knihovníků), ale i uživatelů služeb knihoven.

Z praktického hlediska je jistě přínosné a důležité, že součástí této kapitoly jsou vzory k řešení právní problematiky v rámci právních sporů mezi knihovnou a jejími uživateli, např. úhrady nedodržení smluvních aktů, upomínky aj. Samotným knihovníkům a jejich pracovní struktuře, povinnostem, funkcím je věnována kapitola devátá. Na vlastní funkci knihoven se autor zaměřuje v desáté kapitole, kdy nabízí čtenářům výčet těchto právních regulací funkce knihoven v podobě vnitřních předpisů knihoven, např. status knihovny, pracovní řády knihovny, výpůjční řád. Následná jedenáctá kapitola věnuje pozornost knihovnickým vazbám, vzniku sdružení, jejich spolupráci aj. Též uvádí a přibližuje různé knihovnické spolky, sdružení a nadace. Neopomíná ani mezinárodní sdružení knihoven (např. IFLA).

Pro zájemce o další studium tohoto tématu je jistě přínosná uvedená literatura a zdroje. Autor aplikuje problematiku pracovníků knihoven v odkazu na znění příslušné knihovnické legislativy.

Jistě jde o potřebné a pro knihovníky a další zaměstnance knihoven (např. informatiky) velmi důležité dílo. Obsah a především tematický záběr publikace je však přeci jen rozsáhlý, možná až nadmíru. Jako rádce v oblasti platných právních norem je přínosný a pracovníkům knihoven poskytuje kvalitní zdroje a podklady pro jejich denní činnost, která se pochopitelně bez práva a respektování právních předpisů nejrůznější právní síly neobejde.

V České republice podobná studie neexistuje. Dle mého názoru je potřeba, aby v ČR podobný přehled práva se specializací, nebo spíše zaměřením na funkci knihoven a právnických či fyzických osob, v podobě vedoucích pracovníků knihoven a jejich dalších zaměstnanců, existoval – se zaměřením na poskytování rad a návodu, jak postupovat a jakým způsobem se snažit sloučit činnost knihoven poskytujících veřejné služby s příslušnými právními normami, které regulují funkci současných knihoven.

PhDr. Vincenc Streit

---

¹ ZARZEBSKI, T. Polskie prawo biblioteczne 1773-1883. Katalog aktów normatywnych polskiego prawa bibliotecznego 1773-1883. Warszawa : Biblioteka Narodowa, 1985. s.VIII.

² GOLAT, R. Prawo autorskie. Poradnika dla twórców. Warszawa : Dom Wydawniczy ABC, 2004.